

Deltagandets villkor

Ulf Olsson

Marieborgs folkhögskola, Norrköping

Folkhögskolans allmänna kurser är i dag en mötesplats för kursdeltagare med en mängd olika erfarenheter av tidigare studier och med olika motiv för sina studier. Dessa olikheter är till största del berikande för folkhögskolans verksamhet. Men kursdeltagarnas möjligheter att tillgodogöra sig utbildningen enligt sina förutsättningar påverkas till stora delar av villkoren för deras studiefinansiering.

Den unika skolform som folkhögskolan utgör grundar sig på en idé om ett samhälle där människor är aktiva deltagare. Skolformen har genom åren måst anpassa sig till det omgivande samhällets behov. I centrum för folkhögskoleverksamheten vill vi ändå gärna återfinna den grundläggande tanken om individen och dess utveckling på sina egna villkor. Den folkbildande andemeningen med en bred kunskaps- och bildningssyn har ofta förts fram som folkhögskolans signum.

Folkhögskolans roll som vuxenutbildare har blivit tydligare i och med att folkhögskolan givits rätten att ge behörigheter för vidare studier och utfärda studieomdömen. En stor majoritet av landets folkhögskolor får dock kämpa mycket hårt med sin ekonomi. Finansieringen från staten i form av generella bidrag är klart otillräcklig vilket innebär att det till stora delar råder ett tillstånd av projektekonomi. Det finns därför anledning att fundera på sambandet mellan folkhögskolans ekonomiska villkor och villkoren för deltagande i folkhögskolans kurser.

Deltagarna

Människor söker sig till folkhögskolan av en mängd varierande skäl som återspeglar den breda flora av kurser som erbjuds. Av drygt 27 000 deltagare i folkhögskolans långa kurser går 59 procent på specialkurser och 41 procent på allmänna kurser. Specialkurserna vänder sig dels till personer med särskilda intressen, exempelvis teater och konst, och dels till personer med särskilda förutsättningar, så som exempelvis funktionsnedsättningar. De allmänna kurserna vänder sig framför allt till dem som av olika skäl vill ha behörigheter och omdömen. Det innebär att deltagarna är en mycket heterogen grupp. Det är särskilt denna heterogena grupp som intresserar mig i mina funderingar över förhållandet mellan villkoren för deltagandet i studier och villkoren för att bedriva folkhögskoleverksamhet.

Över tid går det att se två tydliga tendenser bland deltagarna på allmänna kurser: medelåldern på kursdeltagarna sjunker och antalet deltagare med svenska som andraspråk ökar. Detta ska inte uppfattas som ett problem för folkhögskolan utan snarare som ett faktum, en förutsättning som folkhögskolan har att hantera och som anknyter till en tanke att alla människor har en berättigad plats i samhället och på folkhögskolan.

När vi studerar förutsättningarna för deltagandet mer i detalj kan vi se att tre faktorer spelar en central roll:

- Kursdeltagarnas tidigare studieerfarenheter
- Kursdeltagarnas studiefinansiering
- Kursdeltagarnas förmåga att bemästra det svenska språket.

Samhällsmål

Trots att statens bidrag till folkhögskolan har minskat givet index måste det ändå ses som att samhället hyser en stark tilltro till folkhögskolan och folkbildningen i övrigt. Årligen ges ett statligt bidrag till landets cirka 150 folkhögskolor på drygt 1,6 miljarder kronor, ett bidrag som hanteras av Folkbildningsrådet. Folkbildningsrådet är en ideell organisation med vissa myndighetsfunktioner och utöver uppgiften med de statliga bidragen utövar Folkbildningsrådet viss tillsyn och utarbetar riktlinjer kopplade till statens intentioner med folkhögskolan och folkbildningen i stort. De statliga intentionerna är på sätt och vis allmänt hållna men pekar ut en riktning som visar hur staten ser på folkhögskolans värde och funktion. I Fakta om folkbildningen, utgiven av Folkbildningsrådet, framhålls fem prioriterade områden som folkbildningen enats om:

- Bildning och sammanhang
- Tillgänglighet och delaktighet
- Medborgare och civilsamhälle
- Arbetsliv och lärande
- Kultur och kreativitet.

Utöver detta anges förutsättningarna för statligt stöd i den så kallade folkbildningsförordningen där framför allt folkbildningens/folkhögskolans bidrag till samhällets demokrati betonas.

Så långt är allt väl skulle man kunna säga! Men trots att stödet från staten är stort så motsvarar det inte alls omfattningen på den verksamhet som bedrivs på Sveriges folkhögskolor. Det är långt ifrån ovanligt att en folkhögskolas verksamhet finansieras till hälften eller mer av uppdragsutbildningar och projekt. Med dessa uppdrag och projekt följer i allmänhet ett mer påtagligt krav på vilka grupper som är prioriterade – en målgruppsstyrning. Det kan exempelvis innebära att en folkhögskola startar kurser riktade mot ungdomar med bristande skolbakgrund, vars syfte är att introducera och motivera till folkhögskolans allmänna kurser. Det är med hjälp av sådana kurser som många folkhögskolor håller näsan över vattenytan. Men det är också med hjälp av dessa kurser vi kan se att både staten, landstingen och kommunerna också har andra mål med folkhögskolan än de som anges i högtidstalen. Folkhögskolan ses som ett medel att komma åt utbildningsluckor i delar av befolkningen och för att på så sätt föra dem närmare arbetsmarknaden.

Studieekonomi och progression

För att försörja sig under sina studier väljer de flesta kursdeltagarna att söka bidrag, och flera fall också lån, från Centrala studiestödsnämnden, CSN. Studiemedel för deltagare vid folkhögskolans allmänna kurser ser enligt folkhögskolornas informationstjänst översiktligt ut så här:

Studier på grundskolenivå

- Den som saknar grundskoleutbildning och behöver färdighetsträning i att läsa, skriva och räkna (motsvarande grundskolans årskurs 1–6) kan få 100 veckor.
- Den som saknar grundskoleutbildning eller motsvarande kan få 80 veckor.
- Den som har grundskoleutbildning eller motsvarande kan få 40 veckor.

Studier på gymnasial nivå

- Den som saknar slutbetyg eller motsvarande från treårig gymnasieutbildning eller motsvarande kan få 120 veckor.
- Den som redan har treårig gymnasieutbildning eller motsvarande kan få 80 veckor.

Det är ett till synes generöst system med studiemedel. Det är dock likafullt otillräckligt för flera som står inför ett eller flera hinder för att klara av kravet på progression, det vill säga att kursdeltagaren avancerar nivå för nivå med grundskole- respektive gymnasiekompetens som slutmål. Det kan exempelvis handla om den som helt eller delvis saknar någon egentlig skolbakgrund samt har svenska som andraspråk. Ett annat exempel är den som visserligen gått i

den svenska grundskolan men inte tillägnat sig just de grundläggande kunskaperna på grund av smärtsamma skolerfarenheter och därför har en lång uppförsbacke att klara av innan studier kan bedrivas i enlighet med krav på progression. Framför allt det förstnämnda är ett tämligen vanligt skäl till att studiemedlen är slut innan studiemålet uppnåts.

De allmänna kurserna på folkhögskolan har som tidigare sagts till syfte att bland annat ge möjligheter till att läsa in motsvarande grundskole- och gymnasiekompetens. Här kommer tanken om progression in. Avslutade och fullgjorda gymnasiestudier är att betrakta som grundutbildning numera.

Eftersom progression också är förutsättning för att till fullo kunna ta del av studiemedel är det mycket viktigt för en kursdeltagare att kunna skaffa sig en grundskolekompetens innan studiemedlen på grundskolenivå tar slut. Det är likaledes viktigt för folkhögskolan att deltagarnas studier framskrider med en sådan framgång att skolan med fog kan utfärda behörighet för studier på gymnasienivå. Det finns emellertid en risk för glidningar på den punkten, det vill säga att den formella progressionen från grundskolenivå till gymnasienivå får följa studiefinansieringen i stället för tvärtom.

Vad som sker är därför att flera som försöker skaffa sig grundskole- eller gymnasiekompetens på folkhögskolan (eller för all del i annan vuxenutbildning) aldrig hinner nå den kompetensen eftersom de uttömt alla möjligheter till studiefinansiering. Det finns med andra ord flera före detta kursdeltagare på folkhögskolan som visserligen har en studieskuld som motsvarar studier på både grundskole- och gymnasienivå men står utan motsvarande kompetens.

Människan som mål

Vad kan då det här leda till för den enskilde kursdeltagaren i klassrumspraktiken? Återigen är det viktigt att understryka att folkhögskolan ska se heterogena grupper som en tillgång. Svårigheter uppstår dock som en följd av att kursdeltagaren forcerats i systemet med hänsyn till dennes studiefinansiering, att hen riskerar att hamna på en studienivå som inte motsvarar förkunskaperna. Detta är ofta relaterat till språkliga hinder som gör att exempelvis inläsningar tar mycket mera tid i anspråk än vad som ofta är möjligt att erbjuda för att kursinnehållet ska hinnas med. Här uppstår en särskild konflikt mellan djup och bredd.

Folkhögskolans mål är människan och möjligheten för denne att av egen vilja och utifrån egna förutsättningar söka bildning och utbildning. Med detta i åtanke så finns det en potentiell konflikt mellan människan som mål och deltagandets villkor. Studiefinansieringen och idén om progression för behörighet stämmer ibland illa både med människans mål med studierna och med förutsättningarna för studier hos den enskilde. Ett mer flexibelt studiefinansieringssystem skulle gynna stora grupper av studerande på folkhögskolorna och ge bättre förutsättningar för fördjupade och välförankrade kunskaper.